

1. НАУКА – ПРАКТИЦІ

Валентин Вікторович Тесленко,
 доктор педагогічних наук,
 головний науковий співробітник
 Інституту обдарованої дитини
 НАПН України,
 м. Київ, Україна

УДК 378.016

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПІВПРАЦІ

В статті розглядається комплекс взаємопов'язаних педагогічних умов, які впливають на більш ефективну підготовку студентів до професійного педагогічного співробітництва. В цьому контексті детально аналізується важливість створення сприятливої морально-психологічної середовища в вищійшій навчальній закладі, утвердження базових принципів підготовки студентів до професійного співробітництва, оптимального використання інтерактивних форм і методів навчання, залучення учасників навчально-виховного процесу до співробітництва на всіх етапах професійної підготовки студентів. В кінці роботи зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: демократизація і гуманізація освіти, педагогічні умови, педагогічне співробітництво, інтерактивні методи, принципи, навчально-виховний процес.

In this article the complex of interconnected pedagogical conditions which impact to more effective preparation of students to professional pedagogical collaboration is analyzed. In this context we analyze in details the possibility of creation of advantageous moral and psychological environment in higher educational institution, the approval of basic principles of student's preparation to professional collaboration, the optimal usage of interactive forms and methods of education, involving the members of educational and teaching process to collaboration at all stages of professional preparation of students. The appropriate conclusions are made in the end of this work.

Key words: democratization and humanization of education, pedagogical conditions, pedagogical collaboration, interactive methods, educational and teaching process.

Сучасне високотехнологічне інформаційне суспільство потребує освічених, культурних і запевязливих людей, здатних до конструктивного співробітництва та прийняття відповідальних рішень. Відповідно до цих вимог, нова парадигма розвитку освіти орієнтує педагогічну спільноту на підготовку висококваліфікованих фахівців, які володіють широким спектром професійних якостей, серед яких важливою є готовність до ефективного співпраці з колегами та партнерами.

Проблема формування підготовки вчителів до професійної співпраці завжди була предметом уваги педагогічної науки і пройшла багаторічний процес становлення – від зародження розуміння необхідності співпраці вчителів у рамках навчально-виховного процесу до створення відповідної науково-теоретичної бази та пошуку нових інноваційних підходів до її ефективного розв'язання на початку XXI століття. Необхідно зауважити, що у педагогічній теорії й практиці накопичено певні знання та досвід колективного педагогічного співробітництва. Разом із тим,

в умовах реформування національної освіти існує об'єктивна необхідність поглиблення та систематизації на науковому рівні досліджень щодо якості підготовки майбутніх учителів до професійної педагогічної співпраці.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про різноманітність підходів щодо тлумачення понять «співпраця», «професійна педагогічна співпраця», «педагогічні умови», тому, на нашу думку, необхідно визначити основні елементи відповідного понятійного апарату. У словнику С. Ожегова співпраця визначається, як «праця разом» або «участь у спільній справі» [6]. Деякі дослідники трактують співпрацю, як процес взаємодії суб'єктів, спрямованих на досягнення певного результату в різних видах діяльності. Потрібно зазначити, що характерною особливістю взаємодії педагогічних працівників є їх спільна (колективна) відповідальність за якість освітнього і виховного впливу на учня, як суб'єкта діяльності. Видатний педагог В. Сухомлинський, який зробив великий внесок у розвиток теорії і практики

педагогічного колективу, підкреслював «визначальну роль педагогічної співпраці вчителів у досягненні головних цілей, що стоять перед школою» [8]. Необхідно наголосити, що у педагогічному середовищі існують різні погляди щодо розуміння професійної співпраці. З одного боку, її розглядають як педагогічну діяльність, що має колективну спрямованість та вирізняється повнотою і взаємозв'язком цілей, свідомою установкою на єдність інтенсифікації та гуманізації педагогічної діяльності. З іншого боку, її розглядають як певний тип взаємин, що передбачає використання прийнятних для сторін форм взаємодопомоги та взаємоінформування. Важливим, на наш погляд, є те, що під час реалізації вчительськими колективами сучасних вимог щодо впровадження інноваційних підходів у педагогічну практику, налагоджена професійна співпраця буде виступати важливим процесом спільного досягнення визначених цілей, розв'язання відповідних проблем, реалізації ідеалів та цінностей. При цьому професійна педагогічна співпраця як специфічний вид спільної діяльності, має базуватися на взаєморозумінні, гармонійній взаємодії та дієвій взаємодопомозі у постановці, розв'язанні та корекції професійних задач. *Ми будемо розуміти педагогічну співпрацю як спільну діяльність педагогів, спрямовану на пошук конструктивного розв'язання різноманітних задач цілісного навчально-виховного процесу.*

Поняття «умови» є загальнонауковим і має визначення у філософській і психологічній науках. З педагогічної точки зору це поняття змістовно розглядається вченим В. Полонським як «сукупність змінних природних, соціальних, зовнішніх та внутрішніх дій, що впливають на фізичний, моральний, психічний розвиток людини, його поведінку, виховання і навчання, формування особистості» [7]. У численних варіаціях терміна «педагогічні умови» (умови, спрямовані на розв'язання проблем, що виникають у процесі здійснення цілісного педагогічного процесу) відображено різні підходи дослідників до розуміння сутності цього поняття, а саме:

1) комплекс відповідних заходів, зміст, методи та організаційні форми навчання та виховання (В. Андрєєв) [1];

2) сукупність можливостей педагогічного процесу (Н. Яковлева) [11];

3) компонент педагогічної системи, що відображає сукупність внутрішніх і зовнішніх елементів, які забезпечують її ефективне функціонування і подальший розвиток (Н. Іпполітова) [3];

4) змістовна характеристика певного компонента педагогічної системи, в ролі якого виступають зміст, організаційні форми, засоби навчання і характер взаємин між педагогом та тим, хто навчається (М. Зверева) [2];

5) комплексна робота щодо уточнення закономірностей як стійких зв'язків освітнього процесу, що забезпечує можливість доступної перевірки результатів науково-педагогічного дослідження (Б. Купріянов) [5].

Узагальнюючи різноплановість підходів дослідників до розуміння педагогічних умов, доцільно виокремити такі характерні позиції, як:

а) поєднання певних заходів педагогічного впливу і можливостей відповідного середовища;

б) невід'ємна складова педагогічної системи, що конструюється;

в) цілеспрямована послідовна діяльність щодо уточнення закономірностей освітнього процесу, що надає можливість постійної перевірки відповідних результатів.

У контексті нашого аналізу має сенс *визначити педагогічні умови як сукупність системних пов'язаних заходів у педагогічному процесі, що мають забезпечити студентам належну підготовку до педагогічної співпраці.*

Мета написання статті полягає у комплексному аналізі відповідних педагогічних умов, що сприяють ефективній підготовці студентів до майбутньої продуктивної співпраці у педагогічному колективі навчально-виховного закладу.

Необхідно зауважити, що якісна підготовка студентів у вищому навчальному закладі до професійної педагогічної співпраці залежить від багатьох факторів, серед яких важливе місце займає створення гармонійно взаємопов'язаних **педагогічних умов**, до яких необхідно віднести:

- створення відповідного морально-психологічного клімату у вищому навчальному закладі;

- утвердження базових принципів, відповідно до яких здійснюється підготовка студентів до професійної педагогічної співпраці;

- організація і проведення навчальних занять із використанням сучасних інтерактивних форм і методів, що максимально сприятимуть якісній підготовці майбутніх вчителів до педагогічного співробітництва;

- залучення учасників цілісного навчально-виховного процесу до плідної співпраці на всіх етапах професійної підготовки студентів.

Педагогічний колектив вищого навчального закладу має вплив на формування і виховання студента, передає майбутньому педагогу відповідні знання і досвід. Злагоджена діяльність та досягнення професійних результатів колективу є важливою характеристикою його моральної та педагогічної культури (особистої та колективної).

Аналіз психолого-педагогічної літератури та результатів реальної практики свідчить, що процес підготовки студента до майбутньої професійної співпраці буде відбуватися більш ефективно за створення відповідного сприятливого морально-психологічного клімату в колективі навчального закладу. Мають враховуватись такі важливі чинники, як: індивідуальні психологічні особливості педагога (Л. Виготський, Н. Кузьміна); особливості суб'єкт-суб'єктної партнерської взаємодії та спілкування науково-педагогічних працівників і студентів, організації їх спільної продуктивної діяльності (В. Давидов, В. Лаудіс); форми подання навчального матеріалу і засобів організації

діяльності студентів (П. Зінченко, О. Маркова); специфіка змісту навчального матеріалу, що забезпечує різні форми спільної діяльності студентів (Г. Магіс, Т. Кольцова).

Зауважимо, що вплив морально-психологічної атмосфери створюється членами педагогічного співтовариства за високопрофесійної ролі керівництва закладу. Він спрямований на досягнення визначеної нами педагогічної мети і залежить від згуртованості та організованості колективу, взаємоповаги, єдності офіційної та неофіційної сфер спілкування науково-педагогічних працівників, їх позитивного настрою на творче виконання своїх обов'язків тощо.

Належна організація та дієва реалізація процесу підготовки майбутніх учителів до професійної педагогічної співпраці має ґрунтуватися на **системі відповідних принципів**, до яких доцільно віднести такі:

- *принцип науковості* – під час формування необхідних знань та вмінь студентів, необхідних для професійної співпраці забезпечується достовірність модельованих явищ, процесів і пропонованого навчального матеріалу;

- *принцип гуманістичної спрямованості* – передбачає спрямованість процесу підготовки майбутніх учителів до педагогічної співпраці на: реалізацію особистісних потенційних можливостей студентів та науково-педагогічних працівників; демократизацію їхніх взаємин у цілісному навчально-виховному процесі; можливість організації суб'єкт-суб'єктних відносин науково-педагогічних працівників та студентів; злагоджену діяльність у системі «науково-педагогічний працівник – студент», «студент – студент»;

- *принцип інтегративності* – потребує взаємозв'язку і взаємодії всіх складових процесу підготовки студентів до педагогічної співпраці, що знаходить відображення в інтеграції цілей, змісту, організаційних форм і методів відповідної навчальної діяльності;

- *принцип адекватності* – визначає міру пристосованості науково-педагогічних працівників і студентів до специфіки навчального процесу і вимог, встановлених у конкретному вищому навчальному закладі;

- *принцип орієнтації відбору змісту навчального курсу на потреби професійної підготовки майбутніх вчителів* – дозволяє зосереджувати увагу на головних компонентах підготовки до педагогічної співпраці, використовуючи взаємозв'язок дисциплін загальноосвітнього і професіонального циклів, їхнє взаємопроникнення та наступність;

- *принцип цілісності* – забезпечує побудову єдиного змісту підготовки до професійної педагогічної співпраці, що відповідає визначеним головним цілям складових цього процесу;

- *принцип контекстності* – передбачає будівництво навчального процесу на основі моделювання мовою знакових засобів предметного і соціального змісту майбутньої професійної співпраці;

- *принцип розгорнення* – полягає у виявленні динаміки розвитку майбутніх учителів, характеризує

зростання їхнього загального особистісно-професійного рівня, набуття відповідних навичок щодо професійної співпраці;

- *принцип свідомості та творчої активності* – визначає позицію студентів та їхнє ставлення до власної участі у педагогічному процесі, розуміння сутності та необхідності вивчення проблем співробітництва в учительському колективі; інтенсивну розумову діяльність і бажання стати суб'єктом процесу навчання завдяки залученню до різних видів спільної освітньої діяльності, до колективного пошуку розв'язання відповідних педагогічних задач і проблемних ситуацій;

- *принцип розвитку інтелекту майбутніх учителів із установкою на сприйняття знань, що постійно оновлюються* – спрямовано на розвиток у студентів критичного мислення, вміння самостійно здобувати знання, оснащення їх відповідними формами і методами як на практичному, так і теоретичному рівнях; подальше інтелектуальне зростання, формування інноваційного мислення; готовність до сприймання не лише відомих у педагогічній науці та практиці підходів щодо професійної педагогічної співпраці, але й генерування відповідних власних ідей і поглядів;

- *принцип рефлексивності й партнерства* – визначає умови щодо творчого підходу в організації відносин між науково-педагогічними працівниками і студентами у процесі підготовки до професійної педагогічної співпраці;

- *принцип єдності групового та індивідуального навчання* – передбачає їх оптимальне поєднання з метою забезпечення професійного та особистісного розвитку майбутніх учителів, формування у них навичок роботи у команді, закладання основ майбутньої ефективної професійної співпраці у педагогічному колективі.

Необхідно підкреслити, що у студентів під час проходження педагогічної практики і у вчителів, які лише починають самостійну педагогічну діяльність, виникають типові труднощі, до яких можна віднести:

- а) відсутність належного вміння налагодити контакт та будувати взаємини з колегами під час нестандартних ситуацій;

- б) недостатнє розуміння внутрішньої психологічної позиції інших учителів, невміння знаходити потрібні підходи до дієвої співпраці з ними;

- в) труднощі у самокеруванні власним психологічним станом;

- г) труднощі у комфортному спілкуванні та передачі власного емоційного стану тощо.

Для розв'язання цих та інших проблем, з метою **ефективності підготовки майбутніх учителів до професійної співпраці доцільним, на наш погляд, є використання у навчальному процесі вищого навчального закладу (в ролі методико-технологічного інструментарію) сучасних інтерактивних форм і методів навчання.**

Відповідно до мети нашого дослідження об'єктивну перевагу будуть мати **інтерактивні форми проведення навчальних занять**, що забезпечить високий

рівень мотивації, глибокі знання, творчість, комунікабельність, взаємоповагу, демократичність, активну життєву позицію, формування командного стилю діяльності тощо. Серед відповідних форм знаходять широке практичне втілення у педагогічній практиці *дискусії, евристичні бесіди, практикуми, навчальні ігри* тощо. До перспективних форм організації занять у площині формування та розвитку навичок професійного спілкування майбутніх педагогів необхідно також віднести (та частково деталізувати) такі:

- *розробка (захист) проектів* – де студент отримує можливість: самостійно набувати додаткові знання у процесі розв'язання практичних задач або проблем; здійснювати дослідження впродовж тривалого часу у різних формах діяльності (індивідуальна, парна, групова), під час якого відбувається розвиток пізнавальних навичок, критичного і творчого мислення, вмінь самостійно конструювати знання, орієнтуватися в інформаційному просторі; захищати результати власної роботи;

- *творчі завдання* – потребують від майбутнього вчителя не репродуктивного, а творчого відтворення інформації, адже зміст завдань має містити елементи невідомого і мати, як правило, декілька підходів; сприяють (особливо практичні та близькі до реального життя студента) можливості знайти власне «правильне» рішення, що ґрунтується на персональному досвіді та досвіді інших студентів; дозволяють закласти підвалини процесу самонавчання, співробітництва, спілкування усіх учасників освітнього процесу, що є корисним для майбутньої педагогічної співпраці;

- *робота у парах і малих групах змінного або постійного складу* – надає можливість студентам брати участь у колективній діяльності, тренувати навички співпраці та активного спілкування, вміння слухати і чути співрозмовника, формувати спільну думку, вирішувати розбіжності та протиріччя, що буває неможливим у великому колективі;

- *використання суспільних ресурсів* – передбачає використання соціальних проектів та можливостей цілеспрямованого навчання поза аудиторією, до яких можна віднести перегляд та обговорення відповідних відеоматеріалів; організацію інтерактивних екскурсій та зустрічей з ученими, які досліджують проблему педагогічної співпраці у психологічній, соціальній і педагогічній сферах, а також з представниками педагогічних колективів, які мають досвід і напрацювання у цьому напрямі; відвідування вчительських виставок певної проблематики тощо.

Упровадження інтерактивних форм навчання у процесі підготовки майбутніх учителів до професійної співпраці має гармонійно поєднуватися з використанням **інтерактивних методів навчання**.

Необхідно зауважити, що у психолого-педагогічній літературі інтерактивні методи визначаються, як засоби взаємопов'язаної спільної діяльності науково-педагогічного працівника і студента, що стимулюють творчу активність тих, хто навчається, їхні прагнення до самостійного поповнення знань та набуття відповідних

практичних умінь та навичок. Інтерактивні методи розв'язують триєдине завдання: навчати, виховувати, розвивати особистість, а також формувати професійні та соціальні якості фахівця. Їх відмінність від традиційних методів полягає в організації процесуальної сторони навчального процесу, що на думку багатьох дослідників відрізняється такими характеристиками:

- рівнозначні позиції студента і науково-педагогічного працівника, які взаємодіють на рівні особистості;

- сформованість у студентів мотивації на пізнавальну діяльність і залучення до процесу їхнього розвитку інтелектуальної, вольової та емоційної сфер особистості;

- залучення до педагогічного процесу основних умов матеріального середовища навчання, організація яких активізує і спрямовує навчально-виховний процес;

- використання у навчальному процесі механізмів спілкування, що опосередковують прояв та формування типів взаємин, що виникають у процесі пізнавальної діяльності між студентом і науково-педагогічним працівником, як рівноправними партнерами.

Характерною ознакою інтерактивних методів є те, що навчальні цілі досягаються у спільній діяльності учасників навчально-виховного процесу, яка організовується науково-педагогічним працівником на основі діалогу. Зауважимо, що формування діалогічної культури (елементами якої є вміння обміну різними точками зору, узгодженість позицій у певних ситуаціях, координація спільних дій, здатність до контролю, корекції та аналізу процесу діяльності й отриманих результатів) безпосередньо сприяє дієвій підготовці студентів до майбутньої професійної педагогічної співпраці. Потрібно взяти до уваги й те, що інтерактивні методи навчання мають суттєвий виховний потенціал, адже предметом педагогічного впливу у такому разі є не лише сфера пізнання, але й рівною мірою емоції та поведінка особистості. У науковій літературі існують різні класифікації та варіанти групування інтерактивних методів. На нашу думку, доцільним є поділити їх на дві групи: *перша* – спілкування у форматі «науково-педагогічний працівник – студент» (лекції з включеними бесідами та дискусіями; проблемні лекції; семінари-обговорення; консультації, важливість яких зростає при дистанційному навчанні; робота через сайт-курс; кейс-ситуації тощо); *друга* – спілкування на рівні «студент – студент» (круглі столи, групове розв'язання конкретних ситуацій, ділові, рольові та дидактичні ігри, «мозковий штурм», тренінги, панельні вправи тощо).

Відповідно до нашої проблематики, а також з метою уникнення перевантаження аналізу, доцільним, на нашу думку, є зосередження уваги на окремих інтерактивних методах, що більшою мірою сприяють ефективній підготовці студентів до майбутньої професійної педагогічної співпраці.

Основою є розуміння педагогічної співпраці, що містить спільну діяльність учителів, спрямовану на пошук конструктивного розв'язання проблем

навчального процесу, доречно буде розглянути у цьому контексті **інтерактивний метод розв'язання педагогічних ситуацій**, що відповідає його сутності. Зазначимо спрямованість цього методу на розв'язання більш типових ситуацій співпраці та взаємодії вчителів, а також можливість його використання як під час опрацювання процесу спільної діяльності, так і на окремих його етапах. Використання методу розв'язання ситуацій потребує від науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу розуміння сутності видів можливих ситуацій. Дослідник М. Новак виділяє окремі з них наступним чином:

а) ситуація-проблема – як певне поєднання фактів із реального педагогічного процесу; при цьому учасники є дійовими особами цієї ситуації, які спільно прагнуть знайти її оптимальне рішення;

б) ситуація-оцінка – передбачає критичний аналіз прийнятих рішень у заздалегідь описаному положенні, вихід із якого знайдено, але при цьому мають місце певні порушення логіки педагогічної співпраці;

в) ситуація-ілюстрація – надає пояснення щодо правильного розв'язання складної навчальної проблеми спільними зусиллями, тобто, містить певний зразок спільного пошуку конструктивного розв'язання задач цілісного педагогічного процесу;

г) ситуації-вправи – спрямовані на відпрацювання окремих етапів педагогічної взаємодії вчителів та загальну логіку цього процесу в цілому; сприяють накопиченню досвіду професійної педагогічної співпраці завдяки постійному цілеспрямованому тренуванню.

Організацію методичної діяльності щодо аналізу конкретних педагогічних ситуацій відповідно до мети нашого дослідження доцільно будувати у формі спільної діяльності (колективне обговорення варіантів вирішення ситуації суттєво збагачує досвід студентів; відпрацьоване спільне рішення, стимулює їх пізнавальну активність; засвоєння нових знань та вмінь у цьому випадку інтенсифікується та набуває нового якісного рівня; відбувається розвиток дії контролю, самоконтролю, кооперації; розширюється спектр соціально-унормованих способів поведінки тощо). Використання інтерактивного методу навчання у процесі розв'язання педагогічних ситуацій розв'язує одночасно подвійну задачу – формує аналітичні, проєктувальні, комунікативні вміння студентів, а також сприяє засвоєнню логіки професійної педагогічної співпраці майбутніх учителів у цілому.

У контексті нашого загального підходу доцільно зосередити увагу на таких **інтерактивних методах навчання, як рольова та ділова гра**.

Зауважимо, що ми розглядаємо моделі навчальних ігор у дидактичному аспекті, тобто, коли організована у процесі навчання ігрова ситуація сприяє підвищенню якості навчання. Сучасна педагогіка вищої школи довела, що ігрові методики, які тривалий час використовувалися переважно у дошкільному і шкільному навчанні, за належної організації можуть ефективно використовуватися й у навчанні у вищих навчальних закладах, як ефективні методи вироблення професійних

знань і навичок. Дидактичні ігри активізують увагу студентів, підвищують їхній інтерес до вивчення предмета, спонукають до творчого мислення, пошуку практичного розв'язання проблем у нестандартних ситуаціях, уміння аналізувати помилки. У структурі розгорнутої ігрової діяльності дослідники виокремлюють певні компоненти, серед яких доцільно виокремити наступні:

- спонукальний – бажання бути учасником гри на основі певних мотивів, інтересів і прагнень;
- орієнтувальний – вибір необхідної сукупності засобів і напрямків діяльності у процесі гри;
- виконавчий – реалізація поставленої ігрової мети на основі відповідних цілеспрямованих дій;
- контрольний – коригування, стимулювання та подальше оцінювання активності учасників гри.

Інтерактивний метод рольової гри трактується вченими В. Вороновим, Є. Семеновим, Р. Волфердом як спільна діяльність учасників педагогічного процесу, за якого студенти (учні) мають вільно імпровізувати у заданих ситуаціях, виступаючи у ролі безпосередніх учасників. Можна погодитися з висновками провідних дослідників, що рольова гра характеризується: наявністю складної задачі, що доводиться студентам; розподілом ролей між учасниками; відмінністю інтересів учасників, які виконують різні ролі; взаємодією учасників у процесі розв'язання задачі; протидією науково-педагогічного працівника (керівництва) задумам гравців; оцінюванням результатів відповідно до прийнятої системи та підведення ним підсумків. У процесі рольової гри відбувається усвідомлення відповідних норм і правил, підвищення загального рівня культури поведінки, виникає можливість прояву кожним студентом індивідуальності та творчих здібностей. У процесі організації рольової гри відповідно до проблеми, що нами розглядається, необхідно враховувати певні умови, серед яких:

а) реальність запропонованих ситуацій (тобто, тих, що можуть мати місце у спільній діяльності вчителів у навчальному закладі);

б) сприяння адаптуванню (допомога в адаптації до певної ролі ігрового спілкування і взаємодії з колегами в умовному педагогічному колективі);

в) максимальна наближеність виконання гри до дійсності (поведінка студентів має відповідати ролям, які вони виконують).

Перевага такого інтерактивного методу навчання полягає у тому, що за правильної організації гри та наявності єдиного сюжету (відповідно до обраної ситуації педагогічної співпраці) майбутній учитель може увіжити себе у реальній педагогічній ситуації, краще зрозуміти мотиви, отримати допомогу, відчути наслідки вжитих дій, прийняти відповідне рішення, проаналізувати власні помилки і зробити необхідні висновки.

Як свідчить досвід діяльності провідних вищих навчальних закладів, у цілеспрямованій підготовці майбутніх учителів ефективним у використанні є такий *інтерактивний метод, як ділова навчальна гра*. У багатьох педагогічних і психологічних працях

сучасних дослідників ділова гра визначається як форма активності людини, що здійснюється в обмеженому просторі та часі. Це дія з предметом, яка має безпосереднє значення у його житті, що має на меті зміни переживань «Я» відносно до цього предмета. Цей інтерактивний метод навчання є засобом моделювання умов професійної діяльності, пошуком нових підходів до її виконання. Головними ознаками ділової навчальної ігри можна вважати: *типовість* (моделювання типових ситуацій із педагогічної практики); *проблемність* (відображення реальних труднощів і конфліктів); *використання* і *мобілізація* прихованих резервів. У процесі підготовки студентів до майбутнього педагогічного співробітництва за організації та впровадження професійно організованих ділових ігор реалізуються такі важливі функції, як: пізнавальна, тренувальна, комунікативна, соціалізаційна, перевірна, статусна тощо. Завдяки участі у діловій грі студенти набувають нових знань щодо методів розв'язання складних педагогічних задач, підвищують рівень відповідності їх знань та вмінь сучасним вимогам; формують необхідних фахових якостей (аналітичне, системне, творче мислення, внутрішня дисципліна, відповідальність, здатність до продуктивної співпраці, толерантності, готовність та вміння працювати у команді тощо).

Використання ділових ігор у процесі професійної підготовки майбутніх учителів, формує у них цілісне уявлення про професійну педагогічну співпрацю, надає можливість отримати досвід спільних рішень, забезпечує умови появи професійної мотивації. Ефективна навчальна ділова гра є складним інтерактивним методом, а тому не може бути організована спонтанно. Її умови розробляються фахівцями та узагальнюються у спеціальних збірниках відповідно до широкого кола навчальних дисциплін і можуть використовуватися науково-педагогічними працівниками у різних навчальних закладах (у нашому випадку ВНЗ, що готують педагогічні кадри).

У системі вищої освіти під час підготовки студентів до професійної педагогічної співпраці доцільним є використання порівняно нового *методу інтерактивного навчання – тренінгу*. Аналіз наукових джерел свідчить, що тренінг здебільшого розуміють, як процес здобуття навичок та вмінь шляхом виконання послідовних завдань, дій, спрямованих на досягнення, напрацювання і розвиток потрібних навичок, а також, як основу засвоєння нового, що забезпечує розвиток активності, творчості, інтуїції, працездатності, конструктивності мислення тощо. На наш погляд, організація та проведення системи навчальних тренінгів буде сприяти більш ефективному оволодінню майбутніми вчителями психолого-педагогічними знаннями, комунікативними навичками і необхідним досвідом у сфері професійного спілкування, а також розвитку здібностей до реальної самооцінки та розуміння об'єктивної оцінки колег. Тренінг забезпечує більш інтенсивне та інтерактивне навчання студентів у площині підготовки до педагогічної співпраці. Значущість тренінгу полягає також у спрямуванні

на: здобуття практичних навичок, необхідних у подальшій професійній діяльності; обмін досвідом між слухачами, що наповнює отриманий підсумковий результат практичною цінністю. Необхідно наголосити на важливості ролі науково-педагогічного працівника у процесі проведення занять методом тренінгу, що передбачає розробку якісного сценарію, налаштування студентів на активну участь у спільній діяльності, продуманий поділ ролей учасників і самопідготовку. Важливо розглядати цей складний інтерактивний метод не з позицій звичайного тренування, а як активне психолого-педагогічне і соціальне навчання, мета якого полягає у формуванні компетентності, активності та готовності майбутнього вчителя до творчого педагогічного співробітництва з колегами.

Використання інтерактивних форм і методів навчання передбачає *залучення учасників цілісного педагогічного процесу до відповідної співпраці на всіх етапах професійної підготовки*. Різноманітна взаємодія у навчального-виховного процесі між студентами, науково-педагогічними працівниками, студентами, окремими групами студентів тощо стає співпрацею за наявності суб'єкт-суб'єктних відносин і діалогічного спілкування, що не містить авторитаризм і унеможливує тиск з боку будь-якої зі сторін. Психологічною умовою реалізації міжсуб'єктного зв'язку у процесі навчання є діалогізація професійного спілкування майбутніх учителів.

Діалогічне спілкування у контексті нашого аналізу є ознакою професійної педагогічної співпраці, спрямованою на пошук конструктивного розв'язання проблем цілісного педагогічного процесу і розвитку його учасників. На нашу думку, важливо побудувати таку систему доцільних взаємин між студентами і науково-педагогічними працівниками (студентами і студентами), за якої, при дотриманні принципів діалогічного спілкування, обов'язково буде відбуватись змістовний діалог особистостей, утвердження «Я-концепції» кожного студента та заохочення до самопізнання і саморозвитку. Дотримання таких підходів має відбуватися під час процесу підготовки студентів до професійної педагогічної співпраці, що може розглядатися як процес у часі (з урахуванням років навчання та послідовного набуття необхідного досвіду) або, як поетапний процес реалізації розробленою педагогічним колективом дидактичної системи (наприклад, орієнтація на задану мету, комплексний аналіз на теоретичному рівні, творчо-професійний, узагальнюючо-підсумковий). Важливо, щоб при цьому відбувалося послідовне ускладнення цілей, змісту, засобів, форм і методів розвитку відповідних педагогічних здібностей та досвіду студентів, здійснювалася б відповідна корекція (шляхом періодичної діагностики) щодо їхньої готовності до професійної педагогічної співпраці.

Важливе місце у цьому процесі займає педагогічна практика, під час якої студенти отримують і накопичують необхідний досвід практичної взаємодії з учителями (здійснюється взаємний обмін інформацією, контроль і корегування дій, виникає система

ділових відносин, взаємних домовленостей, відповідальності тощо).

Підводячи підсумки викладеного, зауважимо, що процес підготовки майбутніх учителів до дієвої професійної педагогічної співпраці (що обумовлюється наявними тенденціями демократизації і гуманізації освіти, сучасними напрямками розвитку педагогічної праці в умовах загального реформування освітньої галузі) має містити системний, цілеспрямований, поетапний і послідовний характер та охоплювати період навчання у вищому навчальному закладі. Створення комплексу основних педагогічних умов (сприятливий морально-психологічний клімат у вищому навчальному закладі; утвердження та дотримання відповідних базових принципів; використання у навчально-виховному процесі сучасних інтерактивних форм і методів навчання; залучення учасників цілісного педагогічного процесу до співпраці на етапах професійної підготовки студентів) забезпечує його належну дієвість та ефективність. Необхідно підкреслити, що означена проблема є актуальною і потребує системних досліджень на науково-теоретичному та практичному рівні.

Використані літературні джерела

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности [Текст] / В. И. Андреев. – Казань: Изд-во КГУ. – 1988.

2. Зверева М. В. О понятии «дидактические условия» [Текст] / М. В. Зверева // Новые исследования в педагогических науках. – М.: Педагогика. – 1987. – № 1.

3. Ипполитова Н. В. Теория и практика подготовки будущих учителей к патриотическому воспитанию учащихся: дис. ... д-ра пед. наук [Текст] / Н. В. Ипполитова. – Челябинск, 2000.

4. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посібн. – К.: Знання, 2005.

5. Куприянов Б. В. Современные подходы к определению сущности категории «педагогические условия» [Текст] / Б. В. Куприянов, С. А. Дынина // Вестник Костромского гос. ун-та им. Н. А. Некрасова. – 2001. – № 2.

6. Ожегов С. И. Словарь русского языка: ок. 53000 слов [Текст] / С. И. Ожегов; под общ. ред. проф. Л. И. Скворцова. – 24-е изд., испр. – М.: ООО «Издательство Мир и образование», 2007.

7. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике [Текст] / В. М. Полонский. – М.: Высш. шк., 2004.

8. Сухомлинський В. О. Сто порад учителів [Текст] / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976.

9. Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів: навч. посібн.: у 2 ч. [Текст] / За заг. ред. д-ра пед. наук О. А. Дубасенюк. – Ч. 1. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2001.

10. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: навч. посібн. [Текст] / П. М. Дубасенюк. – К.: Вища шк., 2004.

11. Яковлева Н. М. Теория и практика подготовки будущего учителя к творческому решению воспитательных задач: дис. ... д-ра пед. наук [Текст] / Н. М. Яковлева. – Челябинск, 1992.

